

Sabir Əsədov
AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu
doktorant
E-mail: sabir.alim80@gmail.com

HEYDƏR ƏLİYEV VƏ CƏNUBİ AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATI

Xülasə: Ümummilli lider Heydər Əliyev mədəniyyətin digər sahələri ilə yanaşı söz sənətini də daim diqqət mərkəzində saxlamış, milli ədəbiyyatımıza dəstəyini əsirgəməmişdir. Mənalı ömrünün hər anını xalqına və xalqının rifahına, inkişafına, dünya arenasında tanınmasına, işıqlı gələcəyinə şəraitdən asılı olmayaraq həsr edən Heydər Əliyev ədəbiyyat və ədəbiyyat xadimlərinə, elm xadimlərinə, ustad sənətkarlara daim mərhəmətlə yanaşmışdır. xüsusi diqqət və qayğı ilə yanaşmış, şair və yazıçıların aktual problemləri ilə maraqlanmış, onlara qayğı göstərmiş, onlar haqqında xüsusi göstərişlər vermiş, bacardığı qədər kömək etmişdir. Tarixə nəzər salsaq, onun hakimiyyətinin ilk illərində belə ədəbiyyatın keşiyində inam və cəsarətlə dayandığının şahidi oluruq.

Bu yazıda Heydər Əliyevin Güney Azərbaycan ədəbiyyatının nümayəndələrinə göstərdiyi diqqət və qayğıdan bəhs edəcəyik.

Açar sözlər: Güney Azərbaycan, Heydər Əliyev, ümummilli lider, ədəbiyyat, Bulud Qaraçorlu Səhənd, Balas Azəroğlu, Mədinə Gülgün, Sovet dövrü, Güney Azərbaycan ədəbiyyatı

Ümummilli lider Heydər Əliyev mədəniyyətin digər sahələri ilə yanaşı, söz sənətini də daim diqqət mərkəzində saxlamış, milli ədəbiyyatımıza dəstəyini əsirgəməmişdir. Yaşadığı mənalı ömrünün hər anını xalqına və onun rifahına, inkişafına, dünya arenasında tanınmasına, işıqlı gələcəyinə həsr edən Heydər Əliyev şəraitdən asılı olmayaraq, hər zaman ədəbiyyata və ədəbiyyat adamlarına, elm xadimlərinə, ustad sənətkarlara xüsusi diqqət və qayğı ilə yanaşmış, şair və yazıçıların mövcud problemləri ilə maraqlanmış, qayğısına qalmış, onlarla əlaqədar xüsusi göstərişlər vermiş, bacardığı qədər köməklik göstərmişdir. Bütün bunları hələ onun Sovetlər dövründə Yazarların qurultaylarında şəxsən iştirak etməsi, şair və yazıçıların görüşməsi, onların əksəriyyətini əyani şəkildə tanıması bir daha sübut edir. Tarixə bir bələ nəzər salsaq, onun hələ hakimiyyətinin ilk illərində ədəbiyyatın keşiyində inamla və cəsarətlə dayanmasının şahidi oluruq.

Heydər Əliyevin Azərbaycana rəhbərliyinin birinci dövrü 1969-cu ilə təsadüf edir. Bu elə bir dövr idi ki, Azərbaycan xalqının düşmənləri və xain qüvvələr hər vasitə ilə və mənfur planlarla həm Heydər Əliyevə, həm də Azərbaycana qarşı ciddi maneələr yaradır, ölkənin ictimai-siyasi həyatında problemlərin meydana çıxması, eyni zamanda, yayılması üçün əllərindən gələni əsirgəmədilər. Belə bir mürəkkəb, çətin və qarışıq tarixi dövərdə Heydər Əliyev qarşısına ciddi və məsuliyyətli bir missiya, vəzifə qoyulmuşdu: Azərbaycanı Sovet İttifaqının ən qabaqcıl, sayılıb-seçilən, tanınan və inkişaf etmiş respublikalarından birinə çevirmək. Bu, o zaman hələ bir arzu idi və plan olaraq qarşıya qoyulmuşdu. Amma gün gələcək, bu plan həyata keçəcək, bu yüksək amal və güc sahibi müstəqil Azərbaycanın qurucusuna çevriləcəkdə.

Heydər Əliyev 1969-cu ildə Azərbaycanda hakimiyyətə gəldiyi zaman, ölkədə, demək olar ki, bütün sahələrdə durğunluq, ümitsizlik hökm sürür, ölkə uçurumun düz ortasına yuvarlanırdı. Ölkədə vəziyyət olduqca acınacaqlı, yaranmış problemlər isə saysız-hesabsız idi. Burda xalqımıza qarşı, ölkəmizə və Heydər Əliyevə qarşı əks mövqedə dayananların xüsusi marağı, həvəsi, istəyi vardı. Bütün bu siyasi basqı və təzyiqlərə baxmayaraq, ümummilli lider yorulmadan çalışır, tarixi ədalətsizliyə qalib gəlmək üçün min bir əziyyətə qatlaşırdı.

İki yerə parçalansa da, Güney bölgəsində yaşayan soydaşlarımıza ana dilində, Azərbaycan türkcəsində danışmaq, yazmaq, oxumaq, məktəbə getmək qadağan edilsə də, Şimal və Cənub arasında hər zaman bir yaxınlıq, eynilik, doğmalılıq özünü göstərmişdir. Bu istəyin, arzusunun qarşısını heç nə ala bilməzdi. Bəli, bu mənəvi və ruhi yaxınlıq Azərbaycanın düşmənlərini narahat etməyə bilməzdi. Heydər Əliyev məhz belə bir çətin dövərdə hakimiyyətə gəlmişdi. Dağılmış və ya

Heydər Əliyev və mədəniyyət siyasəti

dağıdılmış daşları yerinə qoymaq, bütün sahələrdə meydana çıxmış çətin vəziyyəti yavaş-yavaş qaydaya salmaq lazım idi. Nizami pozulmuş həmin sahələrdən biri də ədəbiyyat idi. Heydər Əliyev hakimiyyətə gəlişinin elə birinci ilində, 1970-ci ildə R.Rzanın 60 illik yubileyinin dövlət səviyyəsində qeyd olunmasına nail olur. Ölkədə geniş və böyük quruculuq, yenidənqurma işlərinə başlanır. Məhz onun səyləri ölkədə yeni işlərin başlanmasına təkan verir. Heydər Əliyevin uzaqgörən siyasəti, səriştəsi və siyasi gücü nəticəsində ölkəmiz SSRİ-nin tanınmış respublikaları sırasına daxil ola bilər. Həmin illərdə yeni inkişaf və dirçəliş mərhələsinə qədəm qoyan sahələrdən biri də ədəbiyyat olur.

Şimali Azərbaycanla yanaşı, Güney Azərbaycanla bağlı məsələlər də hər zaman Heydər Əliyevin diqqət və önəm verdiyi məsələlərdən olmuşdur. Cənubi Azərbaycan ədəbiyyatı, cənublu şairlərin həyatı, onların qarşılaşdığı problemlər, bir sözlə, Arazın o tayı həmişə onun diqqət mərkəzində olmuşdur.

Musa Qasımlı Ulu öndərin hələ sovet dönəmində Cənub Azərbaycanla bağlı gördüyü işlər haqqında yazır: “Heydər Əliyev hakimiyyətə gələn kimi ilk növbədə İrana Azərbaycan ədəbiyyatının göndərilməsi işi genişləndirildi. 1970-ci illərin əvvəllərindən etibarən İranda Azərbaycan kitabına olan ehtiyac xeyli artmışdı. Ona görə də Azərkitab İrana 5 min nüsxə kitab göndərmək barədə İran nəşirləri ilə müqavilə imzaladı. Təbriz, Urmiya, Zəncan və başqa şəhərlərdəki ali məktəb kitabxanalarına çoxlu Azərbaycan kitabı göndərildi. Bunların arasında Azərbaycan ədəbiyyatı, tarixi və mədəniyyətinə, digər elm sahələrinə dair kitablar üstünlük təşkil edirdi. Kitab göndərilməsi işində Azərbaycan kitabxanaları da fəal iştirak edirdilər. 1971-1973-cü illərdə Azərbaycan Elmlər Akademiyası kitabxanası və M.F.Axundov adına kitabxana İrana 900-dən çox kitab və jurnal göndərmişdi” [4].

Bəli, ümummilli lider vahid Azərbaycan mədəniyyətinin və ədəbiyyatının qorunması uğrunda əlindən gələni edirdi. Heydər Əliyevin Cənubi Azərbaycana və Cənubi Azərbaycan ədəbiyyatına göstərdiyi diqqət və qayğı danılmaz faktdır. Təsədüfi deyil ki, 1976-cı ilin mayında məhz onun diqqət və qayğısı, Mirzə İbrahimovun təşəbbüsü ilə Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyasının Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunda Cənubi Azərbaycan ədəbiyyatını öyrənən və tədqiq edən şöbə yaradılmışdır. Məlum məsələdir ki, həmin illərdə belə bir şöbənin yaradılması həm çox çətin və məsuliyyətli, eyni zamanda, həm də olduqca təhlükəli idi. Çünki yuxarıda da qeyd etdiyimiz kimi, elə o zaman da Azərbaycan xalqının düşmənləri dayanmadan öz xainliklərini və düşmənçiliklərini davam etdirirdilər. Digər tərəfdən Cənubi Azərbaycanda yaranan ana dilli ədəbiyyatın özü siyasi basqı və təzyiqlər altında inkişaf edirdi. Cənubi Azərbaycanda yaşayan soydaşlarımız bütün hüquq və haqlarından məhrum olunmuşdular. Cənubi Azərbaycanda yaşayan azərbaycanlılara nəinki doğma dildə danışmaq, hətta yeni doğulan körpələrinə belə türk adlarının qoyulması qətiyyətlə qadağan edilmişdi. Belə bir çətin vaxtda nəinki Güney Azərbaycanın ədəbiyyatını öyrənəcək şöbənin açılması, ümumiyyətlə, bu məsələ barədə mətbuatda, radio və televiziya da danışmaq, söhbət açmaq belə çox çətin idi. Amma bütün bunlara baxmayaraq, Heydər Əliyevin səyi və qorxmazlığı, dəyanəti və uğurlu siyasi gedişi nəticəsində bu işlər həyata keçirildi. 1981-ci ildə Xalq yazıçısı, akademik Mirzə İbrahimovun rəhbərliyi ilə Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunun “Cənubi Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi” şöbəsi əməkdaşları üç cildə ibarət “Cənubi Azərbaycan ədəbiyyatı antologiyası”-nı tərtib etdilər. “Antologiyanın birinci cildi XIX əsr ədəbiyyatından, ikinci cildi XX əsrin 41-ci ilinə qədərki və üçüncü cildi 41-ci ildən sonrakı dövrdə yaranmış ədəbiyyatdan nümunələri əhatə edir” [1, s.5].

Bütün görülən bu işlərin və əldə olunan nailiyyətlərin başında Heydər Əliyev xeyir duası, onun qətiyyəti və siyasəti dayanırdı. Heydər Əliyev təkcə Cənubi Azərbaycan şair və yazıçılarının deyil, eyni zamanda dilin də qayğısına qalır və bu məsələni də daima öz nəzarətində saxlayır, Cənublu soydaşlarımızın ana dilimizdə ədəbi nümunələr əldə etməsi üçün mümkün yollar axtarırdı.

“Heydər Əliyevin Sovet hakimiyyəti illərində yazarlarla olan etimadını və qayğısını sadaladığımız faktlarla məhdudlaşdırmaq olmaz. O həmçinin 27-31 oktyabr 1980-ci ildə Bakıda keçirilən dünya yazıçılarının “Ədəbiyyatların dostluğu – xalqların dostluğudur”. Ümumxalq konfransını təşkil edərək dünya yazıçılarını bir araya yığmağı bacarmışdır. Zamana və məkana diqqət yetirsək görürük ki, o cür tarixi dövəmdə bu qədər dünya yazarları Moskvaya yox, məhz

Heydər Əliyev və mədəniyyət siyasəti

Bakıya gətirilmişdir. Bu hadisədən cəmi bir il sonra 12 iyun 1981-ci ildə yazarların VII Qurultayında Heydər Əliyev birbaşa Cənubi Azərbaycan ədəbiyyatı məsələsinə toxunur” [7, s.8].

Vətənpərvərlik, vətənə məhəbbət ideyası bütün ömrü boyu Heydər Əliyev şəxsiyyətinin qarşısında dayanan əsas məqsəd olmuşdur. Bəli, elə bu məhəbbətin, xalq sevgisinin nəticəsi idi ki, Heydər Əliyev istər Şimali, istərsə də Cənubi Azərbaycan ədəbiyyatına, bu ədəbiyyatın yaradıcılarına xüsusi qayğı ilə yanaşmışdır. Onun Cənubi Azərbaycan ədəbiyyatının dəyərli söz ustadlarından olan Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın 90 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında 29 oktyabr 1997-ci ildə imzaladığı sərəncam onun bir daha əyani sübutudur.

İran rejiminin məlum təzyiqləri nəticəsində bir çox söz sənətkarları, soydaşlarımız Cənubi Azərbaycandan və İrandan didərgin düşmüş, Avropaya, Amerikaya və s. ölkələrə köç etmiş, yaradıcılıqlarını həmin ölkələrdə davam etdirmişlər. Onlar ölkə xaricində olsalar da, yenə ürəkləri vətən həsrəti, yurd ağrısı ilə döyünmüş, vətənlə əlaqələri itməmişdir. İstər Cənubi Azərbaycanda yaşayan, istərsə İrandan mühacirət etmiş sənətkarlar olsun, Heydər Əliyev daim onları diqqət mərkəzində saxlamağa, onlara dəstək olmağa çalışmışdır.

Vilayət Quliyevin 1999-cu ildə tərtib etdiyi “Ədəbiyyatın yüksək borcu və amalı” kitabında Heydər Əliyevin ədəbiyyatla bağlı çıxışlarından sitatlar verilmişdir. Onların birində deyilir: “Bir məsələyə də toxunmaq istəyirəm. Respublika Yazıçılar İttifaqının tərkibində Cənubi Azərbaycandan olan ədəbiyyatçılar da məhsuldar işləyirlər. Yaradıcılıq İttifaqının rəhbərliyi onlara daim diqqət yetirməli, onlarla əsərlərini respublikada və respublikanın hüdudlarından kənarda geniş təbliğ etməlidir. Ümumiyyətlə, Cənubi Azərbaycanda ədəbi əlaqələri möhkəmlətmək, mədəniyyətin, mənəvi yaradıcılığın bütün sahələrində geniş əlaqələri inkişaf etdirmək, bizdə toplanmış zəngin bədii-estetik təcrübəni qələm yoldaşlarına vermək barəsində düşünmək lazımdır” [2, s.146].

Heydər Əliyevin əsas amalı, qayəsi Vətəni sevmək və onun uğrunda fədakarlığa hazır olmaq idi. O, gələcəyə ümidlə baxırdı və çalışırdı ki, bu gələcək uğrunda nəşə etsin. Cənubi Azərbaycan məsələsinə gəlincə isə, demək olar ki, bu məsələ onun həyatında uzun bir yol gəlirdi. Biz eyni zamanda Cənubi Azərbaycan şairlərinin də Heydər Əliyevə olan inamının, sevgisinin şahidi oluruq. Heydər Əliyev haqqında ilk şeiri məktub şəklində marağalı şair Bulud Qaraçorlu Səhənd yazmışdır. “Elimin dayağı, yurdumun fəxri Heydər müəllimə” adlanan şeirdən bir neçə bəndə nəzər yetirək:

... Hər ağır dəhşətə mən dözə-dözə,
Məsləkdaş, vətəndaş deyibən gəldim.
Ürək sandığını açmaq üçün sizə,
Səfər yarağını deyibən gəldim.

Dağlar boyda ağır dərdi özümənən,
Təbrizdən Bakıya daşdım ancaq.
Kimsəyə açmadım, ağır dözümnən,
Hələlik lazımdır geri qaytarmaq.

...Bu gün millətinin dayağı Sənsən,
Elimin çörəyi halalın olsun!
Dünyalar durduqca əsən dur, əsən!
Sənə göz dikmişdir bütün Vətənin! [3].

Bu şeirin özü belə Cənublu şairləri Heydər Əliyevə olan sonsuz inamının və etiqadının özündən və özülündən xəbər verir. Qeyd etmək lazımdır ki, Heydər Əliyev Cənubi Azərbaycan və Cənubi Azərbaycan ədəbiyyatı məsələsini hər zaman şəxsən özü nəzarətdə saxlamış və qayğı göstərmişdir.

Ulu öndər Heydər Əliyev Azərbaycana hələ sovet dövründə rəhbərlik etdiyi müddətdə Cənubi Azərbaycanın ədəbi mühitinin inkişafı üçün məqsədyönlü addımlar atmış Şimalda yaradıcılığını davam etdirən güneyli ədiblərimizin əsərlərinin nəşri, yayılması və təbliği üçün əlindən gələni etmişdir. Balas Azəroğlunun, Mədinə Gülgünün təltif olunması da bunun bariz nümunəsidir.

Heydər Əliyev və mədəniyyət siyasəti

Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə 1981-ci ildə Balas Azəroğlu “Xalq şairi” [5], 1987-ci ildə isə Mədinə Gülgün “Azərbaycan SSR əməkdar incəsənət xadimi” [6] adına layiq görülmüşlər. Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyasının Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunun nəzdində Cənubi Azərbaycan ədəbiyyatı şöbəsinin yaradılması da Heydər Əliyevin cənub siyasətinin mühüm bir parçası olub, gələcəyə hesablanmış bir addım idi.

Ümummilli liderin Azərbaycanda xalqın təkidli tələbi ilə müstəqillik illərində yenidən ali hakimiyyətə qayıdışından sonra da bu istiqamətdə məqsədyönlü addımlar atılmışdır.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Cənubi Azərbaycan ədəbiyyatı antologiyası: [üç cildə] / tərt.ed. M.Mənafi, Z.Əkbərov, R.Qasımova, – Bakı: Elm, – c.1. – 1981. – 383 s.
2. Ədəbiyyatın yüksək borcu və amalı (Nitqlər, məruzələr, çıxışlar) / tərt.ed. V.Quliyev – Bakı: Ozan, – 1999. – 496 səh.
3. Qaraçorlu B. Elimin dayağı, yurdumun fəxri Heydər müəllimə // Ədəbiyyat qəzeti. – 1974, 28 iyul. № 4 (5394) – s.7.
4. Qasımlı, M.C. Heydər Əliyev və Cənubi Azərbaycan // Azərbaycan. 2022, 8 dekabr. – s.8.
5. Qasımlı, M.C. Heydər Əliyev və Cənubi Azərbaycan // Azərbaycan. 2022, 10 dekabr. – s.6.
6. Mədinə Gülgün – Azərbaycan şairəsi, Azərbaycan SSR əməkdar incəsənət xadimi. 17 yanvar 2018, <http://khatai.cls.az/more/text/58560>
7. Səma, G. Sözümlər sözdür / G.Səma. – Bakı: Elm və təhsil, – 2019. – 359 s.

Sabir Asadov

HEYDAR ALIYEV AND SOUTH AZERBAIJANI LITERATURE

Summary: The national leader Heydar Aliyev always focused on the art of words besides other fields of culture and did not spare his support for our national literature. Heydar Aliyev, who dedicated every moment of his meaningful life to his people and their well-being, development, recognition in the world arena, and their bright future, regardless of the circumstances, always treated literature and literary figures, scientists, master artists with special attention and care, and interested in current problems of poets and writers, took care of them, gave special instructions about them, and has helped as much as he could. If we glance at history, we witness that he stood guard over literature with trust and courage even in the first years of his authority.

In this article, we will talk about Heydar Aliyev's care and attention to delegates of South Azerbaijani literature

Key words: South Azerbaijan, Heydar Aliyev, National leader, literature, Bulud Qarachorlu Sahand, Balash Azeroghlu, Madina Gulgun, Soviet period, South Azerbaijani literature